

Сэ фыктысхуейуэ СЫВМЫГЪУЭТМЭ...

Адыгэ литературэмкIэ проект

Зыгъэхъэзырар Куба етIуанэ курыт еджанIэм

адыгэбзэмрэ литературэмрэ

щезыгъаджэ Нэггэр А.А.

2015г

Темэр: Сэ фыкысхуейуэ сывмыгъуэтмэ... №1

Мурадхэр: К1ыщокъуэ Алим и гъащ1эмрэ и литературнэ лэжыгъэмрэ нэхъ кууэ щыгъэгъуэзэн; усаклуэр адыгэ усыгъэм кыщыхыбар, абы кык1уа литературнэ гъуэгуанэр; абы и усэхэр ц1ыхубэм и этикэр, и хьэл-щэныр, и гъащ1эр, и гурыгъу-гурыщ1эхэр кьэгъэлыгъуэнымк1э хэкл1п1э гъуэзэджэу зэрыщытыр; К1ыщокъуэм и усэхэм щыпхырыша гупсысэ нэхъыщхьэр, абыхэм я1э щхьэхуэныгъэхэр. Еджак1уэхэр 1эдэбагъым, мамырыгъэм, насып щ1экъуным кыхуеджэн, апхуэдэ гурыщ1эхэр усаклуэм и творчествэмк1э зэхегъэщ1эн; дэтхэнэ зы цыхури псэухук1э пэжым и телъэхьэу, хэкум хуэлажьэу, ар ф1ыуэ ильагъуу, ф1ыри 1ейри зэхаш1эфу егъэсэн. №2

Егъэджак1уэ:

Хыр си шакъальэу

Къалэм хуэфашцэ с1атэм,

Ди тек1уэныгъэм и усэр

Дыщэпск1э уафэм истхэнт... №3

итхыгъащ К1ыщокъуэ Алим «Шум и гъуэгу» зыф1ища и усэ сборникым эпиграф хуищ1у, ц1ыхубэм Хэку зауэшхуэм кыщахьа тек1уэныгъэр игъэлыап1эу, ар игъаф1эу. Ауэ сэ сыхуейт а псалъэ дыдэхэр «Сэ фыкысхуейуэ сывмыгъуэтмэ...» зыф1этща К1ыщокъуэ Алим и гъащ1эмрэ литературнэ гъуэгуанэ ик1уамрэ теухуа нобэрэй ди зэлущ1эм кыхуэсхьыну, сыт щхьэк1э жып1эмэ К1ыщокъуэр сыт хуэдэ 1энат1э пэрымыувами, сыт хуэдэ 1уэхугъуэ имылэжьами, сыт щыгъуи тек1уэныгъэр и 1эпэгъуу, илэжьыр ф1эмащ1эу кыщцалъхуа и Хэкум хуэпсэуащ. Си псалъэхэм я щыхьэту кьэсхьыну сыхуейт Къэгъырмаэ Борис и усэ сатырхэр («Шу пашэ»)

Тхыгъэ курыхуу ди

тхыбзэм

Къыхуэбгъэнахэр псэунц:

Лъэпкъыр щыгуф1эм- хьунц

гъыбзэ,

Щыгуф1эм - уэрэд

хуэхьунц. №4

Дэ зэрытщ1эщи, мы дунейм зы лъэпкъи теткъым талант зыбгъэдэмылърэ пщ1э зыхуэмыфашэрэ. Зы лъэпкъыбзи щы1экъым узыхуей гупсысэр кьриплуатэ мыхьуну. Нэхъыщхьэр - лъэпкъымрэ абы и бзэмрэ я зэф1эк1 псор зыгъэнэхуэфын ц1ыху уардэ кьэхьунырщ. Абы и лъэныкъуэк1э адыгэхэм Тхьэ лъап1эм и нэф1 кытщыхуауэ кыщ1эк1ынущ.

Ди лъэпкъми кыхэк1ащ ф1ыщ1эрэ щ1ыхьк1э зи ц1эр жыжьэ нэлуса ц1ыху лъэрызехьэ куэд. Абыхэм яхэтащ зауэл1 хахуэхэмрэ дзэпщ 1эк1уэльбак1уэхэмрэ, политик 1эзэхэмрэ кьэрал 1уэхущ1ак1уэ щыпкъэхэмрэ, лъэпкъыр ф1ым хуэзэным щ1эбэн узэщ1ак1уэхэмрэ лъэпкъыбзэм и 1эф1ыр щ1ым и гулъым хуэдэу кьэзыгъазэ усаклуэхэмрэ. Абыхэм ящыщ зыщ япэ дыдэу зи ц1э кьралуэ К1ыщокъуэ Пщымахуэ и къуэ Алим - усаклуэ ик1и прозаик уардэр.

Нобэ 10-нэ классым щ1эс еджак1уэхэм фи пашхьэ кьралъхьэнуу адыгэ шу пашэу, лъэпкъым и набдзэу къалыгтэ усаклуэ щэджащэ К1ыщокъуэ Алим и творчествэмрэ и гъащ1эмрэ теухуауэ ягъэхьэзыра проектыр. Лэжыгъэр дгъэхьэзырын папщ1э еджак1уэхэм гуп-гупу зауэшаш, гуп кьэсыхунк1э унафэщ1 зырыз яхухэтхаш, зэлэжьыну темэхэри дубзыхуащ. Апхуэдэу гуп зыбжанэ кызэдгъэпэщаш:

1. Усаклуэм и гьащлэм теухуа луэхугъуэ нэхьыщхьэхэр.
2. Усаклуэм тхэн шыщлидза лъэхъэнэр(1941-1945)
3. Хэку зауэшхуэм и лъэхъэнэм усаклэм и творчествэм зэрызиужьыр.
4. Хэкумрэ и адэ щыналъэмрэ Клыщокъуэм и усыгъэм кызырыхъыщыр.
5. Творческэ гупырщ. №5

Иджыпсту утыкур хуит хуыдошл япэ гупым, я унафэщлыр...

(япэ гупым я лэжыгыгъэр ягъэлыгъуэ)

Клыщокъуэ Алим 1914 гъэм июлым и 22-м Налшык пэгъунэгъу адыгэ къуажэжъ Щхьэлыкъуэ кыщчалъхуащ. Алим и адэ Пшымахуэ и зманым елыгытауэ щлэныгъэфл зиэ лыт. Абы егъэджен луэхум фыуэ хищлыкырт, тхыдэм, есэным, хабзэ-бзыпхьэм хьарзынэу шыгъуазэт, ар диным хуеджат, хьэрыпыбзэкли урысыбзэкли псалъэрт икли тхэрт. Алим школым шыклуам шыгъуэ япэ лустазу илар и адэращ. № 5-6

И анэ Куэзи, усаклуэм зэритхыжымклэ, куэду цыху хьэлэмэту шытащ. Ар Пшымахуэ къришат Адыгей къуажэ Хьэкурынэхьэблэ. Пшымахуэ дин луэхум шыхуеджар а жылэрат. Куэз унагъуэ луэхуклэ икьуклэ лэклуэльаклуэт, лэпщлэлапщлэт, езыр жьэрылэзэт икли жьэнахуэт, кызыыхьэла абазэхэ адыгэ лъэпкъымрэ кызыыхьэла къэбэрдейхэмрэ я псалъэрылэзагъыр, я щэныр, я луэхушлэфэм дахэу хэлыр зэдихьырт. Абы псалъэ шэрыуэу, къебжэклыу, уэрэду, хьыбару ищлэхэм кыщлэхьукла алим иужьклэ итхыжаш: «Сэ усэбзэм и лэфлым сысабий щыкыкы гу хуэсщламэ, таурыхьэхэмрэ хьыбарыжьэхэмрэ пасэу сыдахьэхамэ, ар зи фыщлэр си анэращ». № 7

Къэбэрдейм Советскэ властыр шыува нэужь, Пшымахуэ къуажэ председателу, итланэ егъэджаклуэу мэлажэ. Ар сыт шыгъуи хушлэкьурт сабийхэм щлэныгъэ иригъэгъэтыну, абы кыыхьэклыу шэщыр еджаплэ ещлыжри сабийхэр абы шригъаджэу щлэдзэ. А еджаплэм ильэситклэ щеджащ Алим. Пшымахуэ сыт шыгъуи щлэгъуэпсырт «Алим» и цлэм хуэфашцэу къэтэджыну, абы «еджагъэшхуэ» жи лэу аращ. №8

Абы и ужьклэ Алим Бахьсэн окружной мэкъумэш луэхушлэплэхэм шыхуагъэхьэзыр еджаплэм щлотлысхьэ (ди зманым «Агро» лицейм). А ильэсхэм абы нэлуасэ кыхуохьу къэбэрдей псор зэрыгушхуэ усаклуэ телъыджэ Щоджэнцлыкыу Алийрэ абы и ныбжьэгъуфл Лыгъур Ибрэхьимрэ. Мы цыху шыпкъэхэрщ усаклуэ гъуэгуанэм гъазэ имылуэ Алим тезышар жыплэмэ, ушыуэну кыщлэклынкъым. Щоджэнцлыкыур дунейм щехыжами арауэ кыщлэклыщ щлитхыр:

...Зи адэ лла щлалэу слъэмыкылы
Уэ уи клэдыплэр согъей...

...Уэ усхьумэныр нэрыгъыу,
Сыт и гугъехьы сшэчынт... № 9

Иужьклэ, 1931 гъэм щегъэжъауэ, Алим щоджэ Владикавказ дэт пединститутым; щлэныгъэ нэхьыщхьэ игъуэтауэ 1935 гъэм къоклуэжри «адыгэбзэмрэ урысыбзэрэклэ иригъаджэу Налшык щолажэ. Итланэ ар Москва маклуэ бзэ щлэныгъэмклэ аспирантурэм щеджэну. Арщхьэклэ ильэс нэхь дэмыкылыу кыгъэзэжын хуей мэхьу. Езым зэритхыжымклэ: «Унэм зым нэхьрэ зыр нэхь цыкылуу шыпхьуитхур щлэст. Ахэр егъэджен хуейт. Си анэм и закьуэ абы пэльэщынт? Езы унэ дызыщлэсри щлыбышэ хьуат, къэуэпэнклэ уигъэшыну... Къуэш нэхьыжьми дзэм къулыкыу щыщлэрт. Арати, унагъуэ луэхум сыпэрыуэвэн хуей хьуащ». №10-11

1938 гэм Клышчокьюэ Алим Налшык дэт Шцлэныггэ-кьэхутакуэ институтым и директору ягъэуэ. 1939 гэм абы кылыуаши дзэм кьулыкь щилэну яшэ. №12

1941 гэм Клышчокьюэм и япэ усэ тхылъыр кьыдоклыр, ауэ, Хэж зауэшхуэр кьохьейри, а тхылъым гу щихуэн, шыгуфлыкын хунэмысу усаклуэр фронтым луохьэ. №13

Япэ махуэхэм кьышцышлэдзауэ зауэр иухыху, Клышчокьюэр зэуаплэ лутащ псэемыблэжу. Ар япэ шлыклэ шытащ ротэм и командиру, итлан 115-нэ шууей дивизиом - Нацдивизиеклэ эджэу шытам - и офицер хахуэу. Нэхь иужьклэ ар фронтым лутхэм папшлэ кьыдэклэ «Сын отечества» газетым кьулыкьу щилэну ягъаклуэ. Хэку зауэшхуэм Алим кьыкыжаш майору, зэрихьа лыггэм кьыпэклуэ орден, медаль зыбжанэ и бггэм хэлъу. №14

Зауэл лэнатлэр кьиухыу и унэ кьыггэзэжа нэужьы, ар и псэм хэлъ литературэм гур утышцауэ хуэлэжъэну хушыхьэркьым. Зауэм зэтрикьута, зи кадрхэри кьызэмэщлэклэ хьуа республикэр кьэзылэтыжын цыху шыпкэ хуэныкьуэт. А лэхьэнэм Клышчокьюэр ягъэуэ ди республикэм шлэныггэ луэхухэмклэ и наркому (министру). Илэхэ зытлуш доклри ар кьулыкьуклэ драгъэклуэтей - партым и Кьэбэрдей обкомым идеологиемклэ и секретару хах. Апхуэдэ лэжыггэшхуэм зыкьыдэбгъахуэу утхэну, дауи, тынштэжыым. Итлани абы усэщлэхэр етх, тхылъи кьыдегъэклэ, зэрихулэжыклэ кьэрал-парт кьулыкьумрэ творчествэмрэ эдехь. 1950 гэм Алим илэхэщлэ аспирантурэм шеджэну Москва маклуэ икли а зэманым кьриубыдэу и лэзаггымрэ шлэныггэмрэ еш имышлэу хегъахьуэ, тхыдэм, бзэм, эстетикэм теухуауэ куэд зрегъашлэ, тхэнуи нэхь хушлэхьэ.

1953 гэм Алим республикэм кьоклуэж.

Шэч хэмылэу, зылута лэнатлэшхуэхэм я фыггэклэ, усаклуэм гъащлэм нэхьыбэ хишлыкыи хьуащ, ар цыху куэдми ялушлэщ, абы куэди кьыльэгъуащ. Ауэ литературэм зыкыи емыхьэлла лэжыггэ хьэлгэм кьаруушхуэ триггэклуэдэрт, талант гьуээзджэм зишэшлэ зилэтынклэ зэранышхуэ хьурт.

Ар фыуэ кьызыгурылуэж лы лушыр льялуэри 1959 гэм кьэрал кьулыкьушлэпэм кьылушлэщ икли а гъэ дьдэм Кьэбэрдей-Балькьэр Тхаклуэхэм я союзым тхьэмэдэ хуэхьуащ.

Пэжш, а зэманым ирихьэллэу Клышчокьюэ Алим усэ тхылъ зыбжанэ кьыдиггэклаггэххэт, «Хьуэпсэгъуэ нур» романри и клэм ниггэблэгъат, дэнэкли кьышцацыху литератор лэзэ хьуат. Апхуэдэу шыт пэтми, а кьулыкьухэм кьыпэрыкла иужьклэщ адыгэ усаклуэшхуэм и талантым нэхь зриггэшэщлыну кьышцехьуллар. Шалгэ доклри, Клышчокьюэр, СССР-м и Тхаклуэхэм, РСФСР-м и Тхаклуэхэм я союзхэм я правленэхэм и секретару хахри, Налшык дэклиу Москва шыпсэуэну лэпхьуэн хуей мэхьур.

Абыи кьышцызэтеувылэркьым Клышчокьюэм и тхаклуэ кьулыкьур 1971 гэм ар СССР-м и литературнэ фондым и тхьэмэдэу ягъэуэ, абы а кьулыкьу иныр зэрехьэ кьэралышхуэр зэтезыггэщэхэжа перестройкэм шидзэу зилэтыху, лэжыггэ лэнатлэ хуэмеиж хьууэ, тысыжын мурад ишлыху. И псэр пытыху, зэрыжалэу, Алим и гур творчествэм етауэ шытащ. Иужь илэхэхэм усэу, прозэу тхыггэ купшлэфлэ зыбжанэ и лэдакьэ кьышлэклэщ. И ныбжьыр илэхэ 87-м иту ар 2001 гэм январь мазэм и 29-м дунейм ехыжаш.

Клышчокьюэ Алим и уэсытым ипкы итклэ, Москва кьрашыжри и кьуажэм шышлалэхьэжаш.

Зауэм лыггэу шызэрихьамрэ гуащлэдэклэ лэжыггэмрэ я хьэжыу Алим орденрэ медалу куэд кьыхуаггэфэщаш. Абыхэм яхэтш Вагъуэ плыжыым и орденыр, Хэку зауэшхуэм и ордену 1-нэ, 11 -нэ лэужыггэуэ- Октябрь революцэм и орденыр, Ленин орденыр, н.кь. 1964 гэм кьыфлэщыгъаш Кьэбэрдей-Балькьэрым и цыхубэ усаклуэ цлэ льяплэр, 1989-м-Социалист лэжыггэм и Лыхьужь цлэ льяплэр. Кьинэмышлэ, Клышчокьюэ Алим РСФСР- м А.М. Горькэм и цлэклэ шылэ Кьэрал сауггэтыр, КьБР-м и Кьэрал сауггэтыр кьыхуаггэфэщаш, шхьэ закьуэ жэрдэмклэ ягъэуэ сауггэт зыбжанэми я лауреат хьуащ. №15

Клыщокъуэ лъэпкъым и къуэпсхэр. №16

EmIaunэ гупым утыкур хуит яхудош1. (emIaunэ гупым я лэжбыгъэр ягъэлыагъуэ)

Клыщокъуэ Алим и япэ усэхэр 1931 гэм дунейм къытехъащ. Абы щыгъуэ усаклуэр илъэс 17 хъуа къудейт. А зэманым ди литературэм къыхыхъащ мыпхуэдэ псалъэ: "усаклуэ ныбжьыщ1э Клыщокъуэ Алим". Ауэ а псалъэхэр куэдрэ зеклуакъым. Сыту жыплэмэ, "Бгы лъапэхэм деж" поэмэр къытрадза нэужь, Клыщокъуэм и ц1эм пагъэувэу хуежъащ "талант зилэ" псалъэхэр. Ар зэрыпэжыр налуэ къищ1ащ Алим и япэ усэ тхылъым, 1941 гэм къыдэк1ам. №17

Клыщокъуэм и усыгъэ псоми набдзэгубдзаплъэу ухэплъэмэ, занщ1эу гу лъыботэ ц1ыхубэм и хьэл-щэн дахэр, и гурыгъу – гурыщ1эхэр ик1и къинэмыщ1 луэхугъуэф1хэри лэпэгъу зэрищ1ам. Ди нобэрэй псэук1эм и нэщэнэхэр нэрылыагъу ирищ1у усаклуэм илэщ гурыщ1э мыклуэдыж гуэр. Абы езы Клыщокъуэр зэреджэр «Насыпщ». Зиузэщ1 зэпытурэ насыпыр, ар мычэму къэлъыхъуэн гурыщ1эр Алим и усыгъэхэм яхэль мамкъамэ нэхъыщхъэхэм ящыщ зы мэхъу. Апхуэдэхэм ящыщ «Насып», «Сыклуэнт нэхъ псынщ1эу...», «Уузыншэм!»- сэ жызо1э » усэхэр.

«Насып» усэр нэлуасэ зэрысхуэхъурэ куэд щ1ащ сэ. Сынэхъ ц1ык1уу си шыпхъу нэхъыжбыр къеджэу зэхэхат ар ик1и занщ1эу си гум изубыдауэ щытащ. Иджы дапщэрэ сыкъемыджами а усэр зэи сужэгъуркъым, ат1э сф1эгъэщ1эгъуэну сыкъоджэ:

«Насып» усэм гук1э къеджэн. №18

«Насып» усэр инкъым, ар псори зэрыхъур сатыр пщык1упл1 къудейщ, ауэ къилуатэ луэхугъуэк1э кууш. «Насып щ1экъуныр –арщ насыпыр» етх усаклуэм. Сэ сызэрэплъымк1э, ди зэман пэджэжу щытщ мы псалъэхэр, сыт щхъэк1э жыплэмэ, ди жагъуэ зэрыхъуши, щ1алэгъуалэм хэтщ гъащ1э тынш, ахъшэ псынщ1э къалэрыхъэну хуей куд. Абы къыхэк1к1э зи гъащ1эр, зи насып къэмык1уар зыкытэжхэр мащ1экъым. Ат1э мы усэм уеджа нэужь къыбгуроклуэ зэман к1ыхьк1э ц1ыхур зык1элъыплъа луэхугъэхэм къыхэк1а мы псалъэхэм къык1ыр: упсэхуу зыгуэрым ущ1эхъуэпсын, ухущ1экъун хуейуэ зэрыщытыр, дэтхэнэ зыми езым и насыпыр игъэувыжын зэрыхуейр.

«Сыклуэнт нэхъ псынщ1эу» усэри и гупсысэк1э пэгъунэгъуш Миланэ къызэджа усэм. Усэр клыщокъуэм япэ итхэхэм ик1и нэхъыф1хэм ящыщ зыщ. Ар дунейм къытехъащ 1941 гэм. Усэр теухуащ ц1ыху псэ хьэлэлым, ц1ыху гу къабзэм, ц1ыху пэжым, гъащ1эм хуилэ ик1и хуилэн хуей лыагъуныгъэ мыухыжым. Абы и литературнэ лыхъужбыр сыт щыгъуи япэк1э клуэну иужь итщ. Араш «Насып мыухыр зи гуращэр Махуэл и гъуэгум щыхуэмей, Псэуну гъащ1э зыхуэфашэр Мыувылэу клуэхэр аркъудейщ». Псэхугъуэ лъэпкъ хуэмей лирическэ лыхъужбыр япэк1э клуэну щ1ыхуш1экъур ф1ым хуоплэ, щогугъриараш. Араш абы «Сыклуэнт нэхъ псынщ1эу схузэф1эк1ым – Мычэму си шыр согъэлъэхъу. Ныбжьэгъу, уэ ф1ык1э уигу сыкъэк1ым, Си гъуэгу к1ыхь хъуну къызэхъуэхъу», - щ1ыжи1эр.

Гупсысэм зригъэужьк1эрэ абы пещэ: № 19-20

Хэт ейми содэ сэ а пылэр,
Ухуейми си щхъэм хуремыхъу,
Клуэфынкъым жыжэ зи гур щ1ы1эр -
Шум лъэсыр гъуэгум щыдэмыхъу.

Зэпымыуэ япэк1э клуэн, пасып иным щ1экъун, зэманым деклуу псэун – араш Клыщокъуэм дыкъызыхуриджэр. Адэк1э етх: «Си гъащ1э ябгэр щызыхыным Шы жэр сытесу сыреух». Ар гъащ1э е1куэк1ым хуэтк1ийщ, хуэябгэщ, хузэф1эк1ыну псори имыщ1эфынк1э мэшынэ. Клыщокъуэм нэгъуэщ1 и зы усэми щыжелэ:

Махуэ еклүэклым
сылащлэу,
Хузэлузощэ сэ данэ.
Гьащлитл кьалэныр зы
гьащлэм
Зэфлэдгьэклыну добанэ.
Кьарум кьыхохьуэ,
Зэм хощлыр.
Сэ сщлэн си гугьэм и ныкьуэ
Сымышлэфауи кьысфлощлри
Абы ирохьур сигу ныкьуэ... № 21

Апхуэдэуш алим дунейм зэрытетар – ищлэр флэмащлэрэ нэхьыбэм хуэпабгьэу. Ищлампрэ илэжьамрэ езым флэмащлэми, дэрклэ флыгьуэшхуэщ абы щлэблэм кьытхуигьэна щлэиныр.

Ещанэ гупыр утыку кьохьэ.

(ещанэ гупым я лэжьыгьэр ягьэлъагьуэ)

Клыщокьуэм и япэ усэ тхылбыр дуней кьыщытехьар 1941 гьэрщ. №22-23

А гьэ дьдэм Хэку зауэшхуэр кьэхьэящ. Зауэм и курыкупсэм хэта Алим и талантыр а ильэсхэм нэхьри зэрыубыдащ, лыплэ иуващ, кьаруушлэклэ кьызэщлэуващ. Зауэм и ильэсхэм Клыщокьуэм и творческэ лэзагьэм куэдклэ зэрыхэхьуам щыхьэт техьуаш 1946 гьэм абы кьыдигьэклэ "Шум и гьуэгу" тхылбыр. А зэманым кьыщыщлэдауэ Алим и цлэр республикэм ину шылуаш. Абы и тхыгьэщлэхэм щлэджыклякьлэхэр тепылэншэу пэплэерт. Клыщокьуэм зэфлэклыфл кьызэрыкьуэклыну псоми гу льатат. Луэхур апхуэдэу зэрыщытам и щыхьэту мыбдеж кьыщысхьыну сыхуейт балкьэр усакьуэшхуэ Кулиев Кьайсын и псалгьэхэр: "Клыщокьуэ Алим и творчествэмклэ и анэдэльхубзэ литературэм макьамэщлэ, лэмалыщлэхэр, ритмышлэхэр, пльыфэщлэхэр, гупсысэщлэхэр хильхьаш. Усакьуэ ин дьдэ кьэунэхурт. Ар кьыгурылуаш ди ныбжьэгу нэхьыжь икли дэ флы дьдэу тьагьу Щоджэнцлыкьу Алий. Щоджэнцлыкьу Алий зауэм хэклэдащ. Ди поэзием и бэракьыу Щоджэнцлыкьум лэпыхуар Клыщокьуэм кьыщтэри, ар тегушхуауэ икли лыгьэ хэлы ипэклэ ихьаш"

Хэку зауэшхуэм и пэм кьыщыщлэдауэ Клыщокьуэр и клэ нэс хэтащ. Абы гьуэгуанэ кьыхь икьуаш, гугьуехь куэдрэ гузэвэгьуэ куэдрэ хуэзащ, ауэ абы и лирическэ лыхьужьыр зэи кьэдзыхакьым. « Уафэр гьуагьуэу шыблэр уэми, узытетым утемыклэ », -щыжелэ Алим и зы усэ. А псалгьэхэр игьэпэжауэ жыплэ хьунуш усакьуэм. Адэклэ кьыпещэ :

Бийр кьыщытеуэм ди унэ,
Сэ лэщэ слыгьыу сыпежьаш.
Хуэзат хуэфашэ а емынэр,
Си лэщэр бьыным
флэздзэжат. №24

Клыщокьуэм и военно – патриотическэ лирикэм лэклэуэлякьуэу кьыщигьэлъэгьуаш ди зауэлхэм яхэль лыхьужьыгьэр, я зэкьуэтыныгьэ быдэр, бий хьэщхьэрылуэм хуалэ шытыклэ лейр, сэлэтхэм я псэуклэр, я зэфлэклыр, я гурыгьу гурыщлэхэр икли кьинэмышлэ луэхугьуэхэри. Алим и лирическэ лыхьужьыр губзыгьэщ, бэшэчщ, нэмысыфлэщ, щхьэмыгьазэщ, цыху пэжщ, гу шабэщ. №25

Сэ иджыпсту сыкьыфхуеджэну сыхуейт «Сабий » усэм

Миланэ кыызэджа усэм зэрыщытлыагъуши, ди зауэл1 хахуэр къодзыхэ зауаеи зэиншэ ищ1а сабийр щилыагъук1э, зэи кыемык1уа нэпсыр хуэубдкъым, ауэ ц1ыхухэр бэлыхэ хэзыдза, сабий зэиншэхэр пц1анэу дунейм кыитезына, л1ыжь-фызыжьхэр ек1уэл1эп1эншэу къэзыгъэна фашистхэм яхуэябгэщ, щысхырабгъу лъэпкъ хуилэкъым. **«Си фочым 1эпл1э есиэк1ауэ»**

Ар бийм хуээдэнкъым, щ1ы уи ф1эщ,
Абы и щ1ап1эм сынэсынщ,
Ди щ1ыгу къарук1и сэ сылъэщ.
А бийм сэ мащэр лъызгъэсынщ.№27

К1ыщокъуэм тек1уэныгъэм и махуэ лъап1эр къызэрысынум зэи шэч лъэпкъ къытрихъакъым. Абы и макъамэ гуак1эр къыхош «Сэлэт шырыкъу», «Сэлэт сэлам» усэхэм. (**«Сэлэт сэламым» щыщ пычыгъуэ къоджэ.**) зэрытлыагъуши, гугъуехэр лъык1э гъэнц1а сэлэт сэламымк1э дэгъуэу къыгъэлъэгущ зауэл1ым и образ уардэр. Литературовед ик1и литературнэ критик сокъур Мусэрбий зэрыжи1ащи, «К1ыщокъуэм и лирическэ л1ыхъужьыр маф1эмрэ 1угъуэмрэ пхык1ащ, емынэми талыми кьелащ, а псоми л1ыгъэ мыкьутэ къыхэк1ащ ».№28

Епл1анэ гупыр утыкум къохэ.

(епл1анэ гупым я лэжьыгъэр ягъэлъагъуэ)

Дэтхэнэ зы усакуэшхуэми хуэдэу К1ыщокъуэм и мащ1экъым адыгэ лъахэм, Хэкум, лъэпкъ тхыдэм теухуа усэхэр. Хэкум теухуа гурыщ1э къабзэхэр къыщылуэта усэ нэхыф1хэм ящыщц1а «Зеич лант1э» тхыгъэр.

Зеич лант1эу гъэшыгъуаф1э,
 Си адыгэ хэку.

Хэку гъэф1эну силэ закъуэ,

 Си адыгэ хэку. - етх К1ыщокъуэм **№29**

Усэм къызэрыщыгъэлъэгъуши, гъунапкъэншэщ усакуэм и адэ щ1ыналгъэм хуилэ лъагъуныгъэр. Гъэщ1эгъуэнщ «Кхъужьей къудамэ» усэм хэт, и хэку пэ1эщ1э, лирическэ л1ыхъужьым и гурыщ1эхэри:

Сызыхуэныкъуэ сыт сэ щы1э-
Данэм сыхэсми, сыхэхэсщ.
Кхъужьей къудамэ тхэмпы пыту
Ди хэку къиши къысхуэгъэс. **№30**

Тхыгъэм нэ1уасэ дыхуещ1 хамэ хэку къысхухута ц1ыхум и гум щыщ1эм, ар щальхуа и лъахэм къызэрыхуэпабгъэр, сыт хуэдэ ф1ыгъуэм хэмысми, ар хэхэсщ. Ар игу кыемыуэнк1э 1эмал илэкъым хэкум пэ1эщ1э хъуа ц1ыхум.

Шыпхрыша гусысэк1э мы усэм и гъунэгъуш « Уядэжь и унэ къэгъээж» тхыгъэри. Усэм къыхэщ лирическэ л1ыхъужьыр и щ1алэгъуэм къыгъэщ1ам ироплъэжыр, абы и нэгу къыщ1егъэхэж и анэ-адэр, ядэжь и унэр. Псом хуэмыдэу и анэм ф1ыщ1эшхуэ хуэщ1,къехэлъэк1ыпэурэ хыбар дегъащ1э ар зэрымыпсэужымк1э:

« Тхэм укыхыжтэм бэ1ут1эуншэу»,- **№31**

Ар нэмэзыбзэу къибж зэпытт.

Иджы сыщежэм, сэ си анэр
Ныск1эльык1уатэм яхэмыт.

Сядэжь и уни соггээжыр,
Ди пщлантлэ нэщлми сыдохьэж.
«Къохъусыж, си щлалэ,» зым жимылэ.
Гухъу цлыкрукли сянэр зикл мыгуэж.

Адэклэ дыклэльеггэплъ быным и анэ-адэм хуилэн хуей икли хуилэ льягъуныггэ иным:

Сянэр гъуэ кысклэлыклуэу,
«Уядэжь и унэ къэггээж», -
Щьжилэм, сщлактым и льяплаггэр,
Иджы лэфраклэм содзэккэж.

Дэ зэрытщлэщи, Клыщокъуэр иужьрей ильэсхэм Москва щыпсэуаш. Абы икьуклэ къехьэлъэклырт щалъхуа щлыналъэм зэрыпэлэщлэр, ар и нэ кыклырт зэ нэхъ мыхъуми Щхьэлыкъуэ дыхьэжыну, абы и гум щызу щыбэуэну. Арауэ кыщлэклынщ абы и иужьрей усэ тхыльми «Щхьэлыкъуэ» щлыфлищар. Мэзыхьэ борис игу къеггэклыж: «зыпищл щымылэу флыуэ ильагуьртАлим кыщалъхуа къуажэр. Сэ сыхуэзауэ сщлэжырккым щхьэлыкъуэ щытемыпсэлъыхьа. Абы щыгъуэми, и жылэжым зэрыхуэзэшыр, ильагъуну и нэ кызэриклыр и маккым кыыхэщ, и нэхэм кыщлх зэпытт.» №32

Щалъхуа икьуажэм, и адэ-анэр зыщлэль кхьэм щыщлалъхьэжыну пасэу уэсят къэзыщла тхаклуэшхуэм флэлаплэ дьдэт и жылэжыр. И льяхэрщ, «сыжейми, си нэр зэтесхами, Щхьэлыкъуэ къуажэр щлэтщ си нэгу», «пэслыт уэ уи цлэр щремылэ, «си гьащлэр сыухми, схуэухынккым си хэку нур хадэм и уэрэд» зыхужилар .

Сыжейми, си нэр зэтесхами,
Щхьэлыкъуэ къуажэр щлэтщ си нэгу.

Бжьыхьэ жыг тхьэмпэу пыщэшахэм
Сахэлъу жьыбггэм саггэджэгу.

Кьалэшхуэм дэсым сыхабжами,
Щхьэлыкъуэ къуажэм сэ сахэтщ.

Ди унэ льяхьшэм сыхуозэшри,
Пщлыхьэплэ дьдэм къуажэр хэтщ.

Си щхьэр щыдэсхми сыдэклаккым,
Си псэр а къуажэм кьыдэнащ.

Си адэ-анэр сэ кыспэплъэу
Ноби кысфлэщлу сыкъэнащ.

Нэгъуэщл къэралэ сэ сыггаклуэ,
Сэ сызыхуэзэр соггэпэж:

— Уи льяхэ хьужыр сыт? — жаламэ,

— Феупщл Щхьэлыкъуэ,—жызолэж.

Ильэггужаккым Клыщокъуэм , слъэггужащэрэт жилэу, и нэ кызыхуиклар , ауэ ар и куэщл иралъхьэжащ и псэм пищл щлыналъэм икли я гьусэ хьужащ «ди щхьэр зэхуэмызами, ди псэр зэхуэзэнккэ» зьжрила и адэ-анэм...№33

Етхуанэ гупыр утыкур хуит яхудошл. Ар гьэщлэггэуэну зэдзылла хьуаш: сурэтыщлыр, усаклуэр, уэдэджылаклуэр. № 34-36 (*творческэ гупым я лэжыггэр яггэляггэуэ*)

Сурэтыщл: Сэ Клыщокъуэм и усэхэм седжэн кьудей мыхъуу абыхэм иллюстрацэ ахуэщлыну сфлэфлщ. Узэджэр уи нэгу кыщлэбггэхьэурэ уриклэумэ, зытепсэлъыхь

1уэхугуээхэри нэхь гуры1уэгъуаф1э мэхьу, нэхь зэхьбощ1э, уигуми кьонэж. А псори кьэсльытэри сурэт зыбжанэ сщ1ащ. Япэ сурэтыр, зэрыфльагъуши, «Сабий» усэрщ зытеухуар. Мы усэм ц1ыху гьащ1эм и зы лъэхьэнэжкым дигьэлъэгъужыр, ат1э зауэ зэманым ц1ык1уми инми гугъеху яльэгъуар зэхьыдегъащ1э, укьыщеджэк1э уегъэнэщхьей, сабий зеиншэ дапщэ абы кьыш1энар, ихьуреягьк1э зэтекъутащ - а псоми кьышэр гузэвэгъуэрэ гужьейгъуэрэщ.

Хэкум, адыгэ лъахэм теухуа усэхэри и мащ1эжкым усак1уэм . Абыхэм ящыщщ «Кхъужьей кьдамэ » усэри. Мы кьыщызгьэлъэгъуащ «жэнэт унап1эр». Нэгъуэщ1у жып1эмэ адэжь щ1ынаплъэр бэвыгъэм и нэцэнэщ. Хэку пэ1эщ1э хьуа лиричэскэ л1ыхъужьми кхъужьей кьудамэр и хэкум и символу кьельытэ. Сурэтым ущеплэ дэрэжэгъуэ кьует, псэм йохуэбыл1э. Аращ нэхьыбэу пльыфэ хуабэхэр кьыш1эзгьэсэбэнар. «1уащхьэмахуэри» усэри и гупсысэк1э абы и пэгъунэгъуш.

Уэрэджы1ак1уэ: «Адыгэ уафэ» уэрэдыр.

Усак1уэ:«Усак1уэ жылэр хэссэжынт» - усэр №37 (Тенджыз Лянэ езым зэхилъхьа усэм кьоджэ)

Егъэджак1уэ:«Си гьащ1э мащ1эр щызухыным шы жэр сытесу среух», - псоми гук1э тщ1э а псалъэхэр жызы1а, адыгэ литературэм и классик, Социалист Лэжыгъэм и Л1ыхъужь, Къэбэрдей-Балъкъэрым и ц1ыхубэ усак1уэ, Урысей Федерацимрэ КьБР-мрэ я Къэрал саугьэтхэм я лауреат К1ыщокъуэ Алим зэгуэр зэрыжи1а дыдэм хуэдэу иухащ и гьащ1эр: усыгъэм и шагьдий щхьэмыгъазэм кьемыпсыхыу- ажал бзаджэ кьеуэллар кьыпэмыльэщу, кьалэм жанк1э лъащэу. №38

1эдакьэщ1эк1 кьулей дыдэ кьыгъэщ1ащ Алим. Ар сакьыу хьумэн зэрыхуейри и тхыгъэ псори зэщ1экъуэжауэ кьызэрыдэгъэк1ыпхьэри гуры1уэгъуэщ. К1ыщокъуэ Алим зищ1ысыр нобэ куэдым ф1ыуэ дощ1э Нэхьыф1ыжу кьыщыт1щ1энур ди япэк1эщ. Аращ апхуэдэ ц1ыху уахьтыншэхэм я нат1эр. Алим дэ куэдрэ дыхуеинщ. Дыхуей хьухук1э кьыщытлэагъунури езым кьыджи1ащ: №39

Сэ фыкьысхуейуэ

Сывмыгъуэтмэ,

Фемып1эщ1ыу

Фыкьыспэплэ.

Мыл1эжыныгъэм стельщ

и щ1ыхуи,

абы и пщант1эм

фыкьыдэплэ. №40

Зы ныбжькьым ик1и ныбжьыт1кьым Алим и усыгъэ жьгьырухэм, и роман купщ1афэхэм щ1ап1ыклар. Адыгэбзэм и 1эф1ыр зыхэзыщ1эну хуей дэтхэнэми нэхь игьэпэжа дыдэхэм ящыщщ абы и тхыгъэхэр, лъэпкьыр щы1эхук1и, шэч хэмылэу, ди литературэм и жьант1эм Алим и ц1эр жьгьырууэ кьыдэ1ук1ынуш.

Пэжыр игъуазэу, л1ыгъэ хэлэу, гуащаф1эу дунейм теташ, лъэпкьыр зэрыгушхуэн 1эужь дахэ куэд кьыш1энаши, зэи ц1ыхухэм ягу ихункьым Алим и ц1эр, псори дызэрыгушхуэ вагъуэу лъэпкь щэнхабзэм и уэгум лъагэу итынщ. Ди зэлуш1эр зэхуэсщ1ыжыну сыхуейт езы алим и псалъэхэмк1э:

Бэлыхь дапщэ сыхэтами,

Гуф1эгъуэшхуэщ кьысхуихьар,

*Сэриц зи вагъуэ имыжынуур –
Сыхьэт махуэм кыдалгъуар. №41-42*